

Examen VWO

**2017**

tijdvak 1  
donderdag 18 mei  
9.00 - 12.00 uur

**maatschappijwetenschappen (pilot)**

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 22 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 52 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord meestal geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.

Als er bijvoorbeeld twee redenen gevraagd worden en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

## Aanwijzing voor de kandidaat

---

Als in een vraag staat dat je een hoofd- of kernconcept moet gebruiken, dan gebruik je in het antwoord die elementen uit de omschrijving van het hoofd- of kernconcept die nodig zijn om de vraag juist te kunnen beantwoorden.

### Opgave 1 Solidariteit in het pensioenstelsel

---

*Bij deze opgave horen tabel 1, tekst 1, figuur 1 en figuur 2 uit het bronnenboekje.*

#### **Inleiding**

Vanaf het moment van pensionering heeft iedereen recht op een AOW-uitkering (Algemene Ouderdomswet) en daarnaast hebben veruit de meeste werknemers een aanvullend pensioen bij hun werkgever opgebouwd. Het huidige systeem van de aanvullende pensioenen is gebaseerd op solidariteit. De deelnemers aan een pensioenfonds vormen een collectief en bouwen gezamenlijk een kapitaal op waar later hun pensioen uit wordt betaald.

Deze opgave gaat over het Nederlands pensioenstelsel en enkele resultaten van het onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) naar solidariteit in het pensioenstelsel.

#### *Gebruik tabel 1.*

In tabel 1 zijn de achtergrondkenmerken van de respondenten in het onderzoek van het SCP weergegeven. In het SCP-rapport staat: “Het feit dat onze enquête is afgenomen bij een online onderzoekspanel maakt dat men zeer terughoudend dient te zijn met het generaliseren van de bevindingen naar de totale Nederlandse bevolking (alle werkzame personen in Nederland). Deelnemers aan een (online) onderzoekspanel wijken vaak af van ‘gewone’ Nederlanders, (...)”.

- 2p 1 Leg de uitspraak van de SCP-onderzoekers uit dat men terughoudend moet zijn met het generaliseren van de bevindingen naar alle werkzame personen in Nederland.

Gebruik in je uitleg:

- de percentages uit tabel 1 van een achtergrondkenmerk;
- een wetenschappelijke eis die aan onderzoek gesteld wordt.

*Gebruik tekst 1 en figuur 1.*

- 3p **2** Beredeneer welke conclusie je op grond van tekst 1 en figuur 1 kunt trekken over de mate van binding in de Nederlandse samenleving. Betrek in je redenering:
- het hoofdconcept binding en een voorbeeld uit tekst 1;
  - het kernconcept sociale institutie en een voorbeeld uit tekst 1;
  - het kernconcept sociale cohesie en een voorbeeld uit figuur 1.

Figuur 1 geeft antwoord op de onderzoeksvraag: 'Hoe belangrijk vinden verschillende categorieën werknemers solidariteit binnen het pensioenfonds?'

- 2p **3** **a** Is het waarschijnlijk dat een functionalist deze onderzoeksvraag zou stellen? Leg je antwoord uit. Gebruik in je uitleg de functionalistische benadering.
- b** Is het waarschijnlijk dat een marxist deze onderzoeksvraag zou stellen? Leg je antwoord uit. Gebruik in je uitleg de marxistische benadering.

*Gebruik tekst 1.*

Democratisering is kenmerkend voor de modernisering van politieke verhoudingen. In het democratiseringsproces kunnen drie ontwikkelingen onderscheiden worden. De eerste twee ontwikkelingen zijn het ontstaan van de rechtsstaat en de ontwikkeling van de parlementaire democratie. De invoering van het pensioenstelsel maakt deel uit van de derde ontwikkeling.

- 2p **4** **a** Noem deze derde ontwikkeling.
- b** Leg uit dat de invoering van het nieuwe pensioenstelsel deel uitmaakt van deze derde ontwikkeling. Gebruik in je uitleg:
- een kenmerk van deze derde ontwikkeling;
  - een voorbeeld uit tekst 1.

*Gebruik de regels 18 tot en met 47 van tekst 1.*

Het Nederlandse pensioenstelsel berust op drie pijlers.

- 3p **5** Leg voor elke pijler uit welke politieke stroming daarin het meest herkenbaar is. Gebruik in je uitleg een uitgangspunt van de betreffende stroming.

*Bekijk figuur 2.*

In figuur 2 zijn belangrijke maatschappelijke trends zichtbaar: de vergrijzing (de toename van het aantal ouderen) en de ontgroening (de daling van het aantal kinderen) vanaf begin van de jaren 60 van de vorige eeuw.

Vooraf door de combinatie van vergrijzing en ontgroening komt het draagvlak voor solidariteit onder druk te staan, aldus het SCP. In de toekomst zijn er dus enerzijds minder werkenden die premie betalen en anderzijds meer mensen die recht hebben op pensioen.

De daling van het aantal kinderen werd mede veroorzaakt door de introductie en het wijdverbreide gebruik van de anticonceptiepil.

- 4p 6 Leg uit met welke twee kernconcepten bij het hoofdconcept verandering de daling van het aantal kinderen zoals weergegeven in figuur 2 en de introductie en het wijdverbreide gebruik van de anticonceptiepil samenhangen. Noem in je antwoord de naam van de twee kernconcepten.

## Opgave 2 De Europese Unie en het vluchtelingenvraagstuk

---

*Bij deze opgave horen tekst 2, tekst 3 en tabel 2 uit het bronnenboekje.*

### Inleiding

Deze opgave gaat over de reactie van de Europese Unie, van de EU-lidstaten en van burgers in Nederland op het groot aantal vluchtelingen dat in de maanden juni tot en met oktober 2015 via Griekenland en de Balkanlanden Noord-Europese landen bereikte.

*Gebruik tekst 2 en tekst 3.*

In juni 2015 bespraken de regeringsleiders van de EU-lidstaten met Juncker en Tusk de verdeling van vluchtelingen over de verschillende Europese landen.

- 4p 7
- a Leg uit aan de hand van een voorbeeld uit tekst 2 dat het dilemma van collectieve actie een oplossing voor de vluchtelingenopvang in de EU bemoeilijkt.
  - b Leg uit dat het voorstel van Juncker in tekst 3 een oplossing kan zijn voor het dilemma van collectieve actie. Gebruik in je uitleg een voorbeeld uit tekst 3.

De Europese Commissie deed in september 2015 het voorstel om 120 duizend migranten over Europa te verdelen. Dit voorstel werd door het Europees Parlement (EP) in diezelfde maand goedgekeurd. De Raad van de Europese Unie (ook wel Raad van ministers genoemd) besliste later over het voorstel (zie de regels 46-49 van tekst 3).

Binnen de EU zijn er verschillende methoden van besluitvorming. Een daarvan is de gewone wetgevingsprocedure. Hierbij spelen verschillende instellingen een rol: de Europese Commissie, het Europees Parlement (EP) en de Raad van de EU (de Raad van ministers). Er is sprake van een machtsdeling tussen het EP en de Raad van de EU.

- 2p **8** Beargumenteer waarom er sprake is van een machtsdeling tussen het EP en de Raad van de EU. Gebruik in je argumentatie:
- het kernconcept representatie;
  - het begrip soevereiniteit.

Stel dat een onderzoeker de besluitvorming over het vluchtelingenvraagstuk binnen de Europese Unie wil onderzoeken.

- 2p **9**
- Formuleer een onderzoeksvraag vanuit de politiek-psychologische theorieën over internationale machtsverhoudingen die gaat over het vluchtelingenvraagstuk binnen de EU.
  - Leg uit dat de onderzoeksvraag past bij de politiek-psychologische theorieën over internationale machtsverhoudingen.

*Gebruik tekst 2 en tekst 3.*

Naast de politiek-psychologische theorieën zijn er andere soorten theorieën die de verhoudingen tussen staten beschrijven en verklaren: realistische, liberale, marxistische en sociaal-constructivistische theorieën.

- 2p **10** Leg uit in welke tekst de liberale theorieën over de verhoudingen tussen staten het best te herkennen zijn: in tekst 2 of in tekst 3. Gebruik in je uitleg:
- twee voorbeelden uit tekst 2 of tekst 3;
  - bij elk voorbeeld een kenmerk van de liberale theorieën over de verhoudingen tussen staten.

*Bekijk tabel 2.*

Het onderzoeksbureau Necker van Naem heeft in oktober 2015 en februari 2016 een onderzoek uitgevoerd naar het draagvlak van Nederlanders over de huisvesting van vluchtelingen in hun gemeente. Tabel 2 geeft een deel van de resultaten weer van dit onderzoek. De respondenten – tegenstanders en voorstanders – vinden voorwaarde 5 uit tabel 2 “Vluchtelingen moeten zich aanpassen aan onze manier van leven.” – het belangrijkste.

- 1p **11** Leg uit of voorwaarde 5 uit tabel 2 meer past bij cultuurrelativisme of bij cultuuruniversalisme.

*Zie tabel 2.*

- 2p 12 Leg uit welke (beleids)maatregel gemeenten kunnen nemen indien ze willen voldoen aan voorwaarde 5 uit tabel 2. Gebruik in je uitleg twee verschillende kernconcepten.  
Noem in je antwoord de naam van de twee kernconcepten.

### Opgave 3 De globaliseringsparadox

---

*Bij deze opgave hoort tekst 4 uit het bronnenboekje.*

#### **Inleiding**

Deze opgave behandelt de globaliseringsparadox van de econoom Dani Rodrik. De globaliseringsparadox houdt in dat economische globalisering, politieke democratie en nationale soevereiniteit niet samen gaan. Deze drie elementen vormen volgens Rodrik het politieke trilemma van de wereldeconomie. Volgens Rodrik zullen we een keuze moeten maken: óf we kiezen voor méér politieke integratie om economisch op Europees niveau te kunnen samenwerken en het opgeven van nationale soevereiniteit óf we kiezen voor minder economische samenwerking en houden daarmee nationale soevereiniteit overeind. In het eerste geval speelt de democratische besluitvorming zich af op Europees niveau, en in het andere geval speelt democratische besluitvorming zich af op nationaal niveau en zal de internationale samenwerking langzamer (of niet) tot stand komen (zie tekst 4).

*Gebruik tekst 4.*

Van maatschappelijke verschijnselen of problemen kan worden aangegeven tot wat voor vraagstuk of vraagstukken deze beschouwd kan of kunnen worden: een vormingsvraagstuk, een verhoudingsvraagstuk, een bindingsvraagstuk of een veranderingsvraagstuk.

- 3p 13 Beredeneer tot wat voor vraagstuk 'het politieke trilemma van de wereldeconomie' van Rodrik het best beschouwd kan worden. Gebruik in je redenering:

- het bijbehorende hoofdconcept met een voorbeeld uit tekst 4;
- twee kernconcepten bij dit hoofdconcept met bij elk kernconcept een voorbeeld uit tekst 4.

Noem in je antwoord de naam van het gekozen hoofdconcept en de naam van de twee kernconcepten.

In een artikel in de Groene Amsterdammer van 23 november 2011 stelt Rodrik het volgende: “De fundamentele vraag is of Nederlanders, Duitsers en andere Europeanen bereid zijn om zichzelf te zien als onderdeel van dezelfde politieke gemeenschap. Zonder dat gevoel van lotsverbondenheid is politieke eenheid onhaalbaar. Ook hier is politiek leiderschap van belang. Geen enkele natiestaat ontstaat uit zichzelf. Politieke gemeenschappen zijn verzonnen en aan de mensen verkocht. Maar zo iets kost tijd.”

4p **14** Leg uit met welke (beleids)maatregel de lidstaten van de EU het creëren van een Europese politieke gemeenschap zouden kunnen bevorderen. Gebruik in je uitleg:

- het hoofdconcept vorming;
- twee kernconcepten bij het hoofdconcept vorming.

Noem in je antwoord de naam van de twee kernconcepten.

In de EU-lidstaten krijgen Europa-kritische partijen bij verkiezingen steeds meer stemmen. Belangrijke voorbeelden zijn de PVV in Nederland (van Wilders), het Front National (van Le Pen) in Frankrijk, de United Kingdom Independence Party (UKIP) in Groot-Brittannië en Alternative für Deutschland (AfD) in Duitsland.

3p **15** Beredeneer op welke wijze globalisering heeft kunnen bijdragen aan de opkomst van Europa-kritische partijen. Gebruik in je redenering:

- het kernconcept globalisering;
- het kernconcept representativiteit;
- het begrip democratische legitimiteit.

## Opgave 4 Onderzoek naar discriminatie op de arbeidsmarkt

---

*Bij deze opgave horen tekst 5, figuur 3 en tekst 6 uit het bronnenboekje.*

### **Inleiding**

Deze opgave gaat over een onderzoek naar discriminatie van Hindoestaanse en Marokkaanse Nederlanders op de arbeidsmarkt in Den Haag en omgeving. Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) deed in het najaar van 2014 dit onderzoek in opdracht van de gemeente Den Haag. Onderzoekers van het SCP schreven over dit onderzoek een artikel voor Stuk Rood Vlees (SRV), een blog waarop artikelen verschijnen over politicologisch onderzoek gekoppeld aan de actualiteit (zie tekst 5 en tekst 6).

*Gebruik tekst 5 en bekijk figuur 3.*

In tekst 5 beschrijven de onderzoekers hoe zij het onderzoek naar discriminatie op de arbeidsmarkt hebben aangepakt en wat de resultaten zijn van hun onderzoek.

- 1p 16 Leg uit op grond van tekst 5 of de resultaten van het onderzoek een correlatie of een causaal verband weergeven.

*Gebruik tekst 5.*

De onderzoeksopzet van de onderzoekers lijkt op die van een experimenteel onderzoek.

- 3p 17 Leg uit wat het voordeel is van de experimentele opzet in dit onderzoek ten opzichte van een enquête. Gebruik in je uitleg:
- het voordeel van de experimentele opzet van het onderzoek zoals dat in tekst 5 is beschreven.
  - een nadeel van een enquête;
  - de eis van validiteit waaraan wetenschappelijk onderzoek moet voldoen.

*Gebruik figuur 3.*

- 2p 18 – Formuleer een hypothese die getoetst wordt met de onderzoeksresultaten uit figuur 3.  
– Geef aan wat de onafhankelijke variabele en wat de afhankelijke variabele is in deze hypothese.

*Gebruik figuur 3.*

- 1p 19 Leg uit of de resultaten van het onderzoek zoals weergegeven in figuur 3 wel of niet samengaan met de meritocratisch gedachte.



*Gebruik figuur 3.*

- 2p 20 Leg uit dat in figuur 3 een verhoudingsvraagstuk te herkennen is. Gebruik in je uitleg:
- het hoofdconcept verhouding;
  - een kernconcept bij het hoofdconcept verhouding.
- Noem in je antwoord de naam van het gekozen kernconcept.

*Gebruik tekst 6.*

Er zijn verschillende wetenschappelijke benaderingen om maatschappelijke ontwikkelingen te beschrijven en te verklaren. Een voorbeeld daarvan is de rationele-keuzebenadering.

- 2p 21 Leg uit welke wetenschappelijke benadering te herkennen is in de verklaring van discriminatie door werkgevers zoals weergegeven in tekst 6.
- Je mag in je antwoord de rationele-keuzebenadering **niet** gebruiken.*

De arbeidsparticipatie van niet-westerse migranten wijkt sterk af van het landelijke gemiddelde. 14,2 procent van de niet-westerse migranten was in 2015 werkloos, tegen 6,6 procent van alle personen van 15 tot en met 64 jaar. Bij het vinden van betaald werk door niet-westerse migranten wordt een onderscheid gemaakt tussen positietoewijzing en positieverwerving.

- 2p 22 Leg uit dat de lagere arbeidsparticipatie van niet-westerse migranten zowel te maken kan hebben met positietoewijzing als met positieverwerving. Gebruik in je uitleg:
- een voorbeeld van positietoewijzing;
  - een voorbeeld van positieverwerving.

---

**Bronvermelding**

*Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.*